

# GLOBALIZACIJA

*Televizijske novice, prispevki v časopisih, aktualne teme, prijatelji z univerzitetno izobrazbo brez službe in podobne zadeve so vplivali na moje zanimanje za fenomen globalizacije. Ta izraz sicer malo uporabljamo v vsakdanjem življenju, vendar pa je posledice globalizacije čutiti na vsakem koraku.*

Pred predavanji iz antropologije sodobnih družb, ki sem jih obiskovala med devetmesečnim študijem na Univerzi v Seville, tudi sama nisem vedela veliko o globalizaciji, vendar sem že kmalu po seznanitvi s tem izrazom lahko prepoznala, opazovala in tudi analizirala različne fenomene in procese, ki pred tem zame niso bili razločljivi in smiselni.<sup>1</sup> Menim, da je ne samo koristno, temveč tudi potrebno poznati mehanizme in posledice globalizacije, ker to na eni strani omogoča lažje razumevanje sodobnega sveta, na drugi pa pomaga posamezniku iskati nove poti in načine vključevanja v globalno okolje.

Proces globalizacije prinaša različne spremembe v gospodarski, politični in kulturni organizaciji sodobnih družb. Hkrati ko se krepijo globalni elementi, nastajajo tudi lokalna gibanja v obrambo kulturne in etnične raznolikosti. Te fenomene nameravam natančneje razložiti v naslednjih poglavjih, povzemajoč nekatere poglobitve ideje avtorjev, ki poznajo to tematiko.

## Koncept globalizacije

S padcem berlinskega zidu novembra 1989 je simbolično padel tudi socializem. Vzklikala je »nova era« neoliberalne ideologije, vzpostavil se je nov mednarodni red. Neoliberalna ideologija je le prilagoditev starejše liberalno-meščanske ideologije z *globalizacijo*<sup>2</sup> kot njenim osrednjim elementom. Čeprav tudi globalizacija ni nič drugega kot aktualna faza *mundializacije*,<sup>3</sup> ki ima svoje korenine že v 15. stoletju, v dobi velikih geografskih odkritij in na začetku evrop-

skega kolonializma. Posledica mundializacije je vse večja medsebojna odvisnost sveta zaradi velikih migracij s stare celine (Evrope) v novi svet (Ameriko). Medsebojna odvisnost se zdi danes še bolj neizogibna ob stopnjevanju finančnega spekulativnega kapitalizma in tehnološki revoluciji, zaradi katerih je svet vse manjši, vendar ne bolj enakopraven.

Globalizacija je sklop pojavov, ki so posledica tehnoloških inovacij, predvsem informatizacije, in se izražajo zelo konkretno, posledice pa je čutiti na gospodarskem, političnem in kulturnem področju. V zvezi z globalizacijo obstajata še dva pojma: *globaliteta* in *globalizem*. Ti pojavi se med sabo razlikujejo.

Globalizem je osrednja doktrina neoliberalizma in ideologije obvladovanja svetovnega trga. Predpostavlja, da bo globalizacija pripeljala do sveta z enotnim gospodarstvom, politikom in kulturo. Globaliteta pa pomeni zrcalno sliko resničnosti sveta: svetovno družbo. »Ne obstaja država in ne skupina ljudi, ki bi lahko živelja zunaj drugih.«<sup>4</sup> Ulrich Beck našteva osem razlogov za nepovratnost globalitete:

1. razširitev geografskega območja in naraščajoča gostota mednarodne izmenjave, na primer globalna narava finančnih trgov in vse večja moč multinacionalk;
2. stalne revolucije na področju informacij in komunikacijske tehnologije;
3. univerzalno sprejeta zahteva po spoštovanju človekovih pravic – imajo jo tudi kot izhodišče demokracije;
4. tokovi podob globalne kulturne industrije;
5. postinternacionalna in policentristična svetovna politika: poleg vlad je vse več transnacionalnih akterjev s čedalje večjo močjo (multinacionalke, nevladne organizacije, Združeni narodi);
6. vprašanje globalne revščine;
7. vprašanje globalnega ekološkega onesnaževanja in prekrškov;
8. vprašanje transkulturnih konfliktov v nekem kraju.<sup>5</sup>

V primerjavi z globaliteto pomeni globalizacija proces, ki na kulturnem področju vzpostavlja transnacionalne družbene vezi in prostore, ob spreminjanju lokalne kul-

ture in vnašanju elementov različnih kultur. Na političnem področju pomeni denacionalizacijo – prenehanje enotnosti med nacionalno državo in nacionalno družbo – erozijo nacionalne države in njene suverenosti, ki je tudi posledica tretjega področja globalizacije: gospodarstva. Zaradi novih razmerij moči in konkurence med transnacionalnimi naddržavnimi organizacijami svetovnega trga brez pravil in nacionalno državo v zvezi s telekomunikacijsko povezanim trgov in informatizacijo postaja zemeljska obla manjša. Vpliv in nadzor nacionalne države na gospodarskem področju se zmanjšujeta.

V tem sosledju bi bila globalizacija končni rezultat modernizma,<sup>6</sup> svetovnega sistema, ki so ga začeli oblikovati že v 18. in še posebno v 19. stoletju<sup>7</sup> na podlagi dveh poglavitnih ideologij: *liberalno-meščanske* in *marksistično-socialistične*. Obe so izoblikovali na štirih glavnih stebrih, ki jih sestavljajo:

1. Besedilo je nastalo med mojim izobraževanjem na Univerzi v Seville, v študijskem letu 2000/2001. Seminarska naloga »La Globalización« je bila pogoj za izpit pri seminarju iz antropologije sodobnih družb pod mentorstvom profesorja Isidora Morena.
2. Pri izrazu »globalizacija« moram opozoriti, da v povezavi s samim pojavom in njegovo dinamiko obstajajo različna mnenja in teorije. Zato je predstavljeno besedilo le ena izmed možnih razlag procesa.
3. V Španiji izraz uporabljajo za pojav, ki se je začel razvijati že v 15. stoletju. Pomeni vse večjo povezavo in odvisnost med različnimi deli sveta. Od 15. stoletja je proces mundializacije potekal postopno. Današnja stopnja tega dogajanja je globalizacija.
4. Ulrich Beck, Qué es la globalización? Falacias del globalismo, respuestas a la globalización. Barcelona 1998, 28.
5. Ibidem, 30.
6. »Modernizem – duh in običaji sodobnega časa; prilagajanje temu duhu, zlasti v umetnosti in znanosti; sodobna težnja, /.../« Glej: Franče Verbinc, Slovar tujk. Ljubljana 1989.
7. Isidoro Moreno meni, da se dinamika modernizma začne v 18. stoletju, z obdobjem razsvetljenstva.

- vera v napredek in človeka kot gospodarja narave, ki korenini v ideji evolucionizma;
- »proces odčaranja sveta« (Max Weber) – racionalizacija (birokratizacija in sekularizacija), oblikovana v 18. stoletju, v obdobju razsvetljenstva;
- težnja h kulturni homogenizaciji, ki se je pojavila v razmerah kolonialne in neokolonialne dominacije.<sup>8</sup> Lahko jo tolmačimo kot poskus premagati biblijsko prekletstvo babilonskega stolpa. Raznovrstnost je danes poosebljena v Evropskem svetu kot kazen in konec za civiliziran moderni svet;
- edina zgodovinska dejavnika družbenih sprememb sta: posameznik v liberalno-meščanski ideologiji in družbeni razred v marksistično-socialistični.

Vendar ker je v naravi omejena količina virov za neskončno rast človeškega napredka, ker racionalizacija vključuje sakralizacijo<sup>9</sup> osnovnih elementov obeh ideologij, ker poenotenje narekuje procese vnovične potrditve posameznih kultur in, nazadnje, ker noben od obeh dejavnikov družbenih sprememb ni pripeljal do bolj enakopravne in pravične družbe, so se štirje glavni stebri podrli in pripeljali do »drugega modernizma« (izraz je uvedel Ulrich Beck). Medtem ko je bilo temeljno izhodišče »prvega modernizma« predstava življenja in dejavnosti v omejenem prostoru, znotraj držav in njihovih nacionalnih družb, zdaj prevladuje občutek o »zaznavni izgubi mej vsakdanjih dejavnosti pri različnih dimenzijah ekonomije, informacij, ekologije, tehnike, transkulturnih konfliktov in civilne družbe /.../, ki dokaj nasilno spreminjajo vsa področja vsakdanjega življenja in prisiljujejo vse, da se prilagodijo in odgovorijo«.<sup>10</sup> Zgodil se je preskok od narodnostne v prvem modernizmu do svetovne družbe, ki »presega in prekoračuje meje«, <sup>11</sup> v drugi dobi. Začeli so se razločevati odnosi sodelovanja in nasprotovanja nacionalnih držav ter njihovih akterjev – dandanes so jih zamenjali delitev moči in vpliv nacionalnih držav v svetovni družbi ter mogočna nedržavna svetovna družba, sestavljena iz transnacionalnih akterjev vseh vrst, ki odpirajo nacionalne meje in ohranjajo lastno suverenost.

Proces mundializacije v svetu spodbuja neodvisnost, čeprav je razporejena zelo neenakomerno. Vendar avtorji zelo poudarjajo, da poleg procesa globalizacije, torej gibanja za enotni svet, sočasno poteka tudi proces reafirmacije identitete, tako imenovana dinamika lokalizacije.

»Dinamika upora in reafirmacije identitetnih kolektivov, ki so podjarmljeni, zatirani, v manj-

šini ali marginalizirani, še posebej narodi ali etno-nacije, ki so zaradi vse večje ekonomske, politične ali kulturne odvisnosti oživili svoj etnični potencial, reafirmirali svoje lastne kulturne identitete in politiko, so simbolično okrepi razločevalne vidike svojih kultur in jih spremenili v referente identitete.«<sup>12</sup>

V skladu z obema procesoma se je izoblikoval izraz **globalizacija**, ki ga je prvič uporabil Ronald Robertson. Pravi, da je svet vse bolj združen, vendar ne trdi, da postaja bolj enoten.<sup>13</sup> Zanj se koncepta lokalno in globalno medsebojno ne izključujeta: »Prav nasprotno, lokalni pojav moramo razumeti kot vidik globalnega. Globalizacija pomeni tudi približevanje in medsebojno srečevanje lokalnih kultur, ki se morajo ponovno opredeliti v okviru pojava 'clash of localities'«.<sup>14</sup>

Dvojno dinamiko lahko razložimo z naravovarstvenimi nesrečami v naravnem okolju: posegi, porazdeljeni po vsem planetu, so posledica izkoriščanja in onesnaževanja narave bogatih držav sveta. Vendar imajo na drugi strani ekološke škode, ki jih povzročajo revne države, tudi sekundarne učinke za bogate in se predvsem vizualizirajo na določenem kraju. Lokalizacija je posledica, toda tudi potreba. Tako morajo podjetja, ki proizvajajo in prodajajo svoje izdelke v različnih državah, poznati lokalne kulture. Prav tako svetovni kapitalizem »potrebuje zlasti lokalne mnogovrstnosti in nasprotja, da bi s pomočjo potrebnih inovacij v sklopu produktov in marketinga elegantno izstopil iz svetovne konkurence«. Hkrati z razvojem nove informacijske tehnologije se oblikujejo nove in svojevrstne skupnosti (na primer hekerji). »Globalno pomeni, prevedeno in 'ozemljeno', 'na več mestih hkrati' in zatorej je sinonim translokalnemu.«<sup>15</sup>

Koncept globalizacije je razširil Arjun Appadurai z dodajanjem in razčlenjevanjem nekaterih elementov dvojne dinamike. Tako vpelje pet izrazov:

1. etnokrajina (**ETHNOSCAPES**): »pejsaži ljudi«, turistov, emigrantov, prebežnikov, beguncev, delavcev, tujcev in drugih, ki pomenijo stalno gibanje oseb in zato puščajo pomembno sled v svetu;
2. tehnokrajina (**TECHNOSCAPES**): gibanje tehnologije in informacij;
3. finančne krajine (**FINANSCAPES**): obtok velikanskih količin denarja z neverjetno hitrostjo, na primer na borzah;
4. medijske krajine (**MEDIASCAPES**): obtok elektronskih podob (televizija, internet);
5. idejne krajine (**IDEOSCAPES**): odnos med podobami in različnimi idejami ali ideologijami.<sup>16</sup>

Če povzamem, vseh pet konceptov globalne kulture ni več vezanih na noben kraj in čas. Nove ideje in nove oblike življenja zdaj izvirajo iz različnih kultur, družb in krajev.

Na splošno **globalizacija**, zdajšnja stopnja **mundializacije**, prinaša mnoge in različne spremembe v zasebno in javno življenje, na nacionalno, transnacionalno in nedržavno politično področje ter pri delu spreminja in izničuje kulture dela, način dela in odnose pri delu.

## Gospodarska globalizacija<sup>17</sup>

Nove tehnologije, predvsem razvoj informacijske tehnologije, ki delujejo v »resničnem času« na planetarni ravni, so odprle nov prostor in nove gospodarske možnosti. Področje ekonomskega danes opredeljujeta dva koncepta: virtualna ekonomija in finančni mehurček (spekulativna ekonomija). Prva pomeni »ogromno stopnjevanje finančnih tokov, komercialnih z neposredno denarno naložbo, vedno bolj med seboj povezanih in združenih v mrežah trgovskih organizacij, z razširjenim obsegom delovanja razširjenih na globalnem tržišču, v katerem je iz dneva v dan težje prepoznati akterje ter njihove povezave«.<sup>18</sup>

Gotovo je, da večina pomnoženega kapitala nima nobene zveze z realno ekonomijo (produkcija-distribucija-prodaja), potem takem smo v spekulativni ekonomiji. Podjetniki ali podjetja ne potrebujejo več proizvodnje, da bi povečali svoje dohodke, temveč vlagajo svoj kapital v obtok na dejansko globalnem trgu, ki pomnoži njihov denar. Trg kapitala, večji del surovin in manufakturno blago so globalizirani, vendar so hkrati izključeni veliki predeli in države (na primer Južna Amerika). Še več, globalni trg kapitala izključuje akterje znotraj osrednjih držav tega sistema (na primer brezdomce).

## Glokalizacija kapitala

Po vključitvi komunističnega bloka v svetovni trg, ko se je končala hladna vojna, so se pokazale nekatere značilnosti dinamike kapitalizma, ki so bile prej prikriti. Govorimo lahko o skladnosti transnacionalne integracije in nacionalne dezintegracije, kajti vse več je krajev, ki se vključujejo v svetovni trg in oddaljujejo od nacionalnega prostora. Obtok kapitala na globalni transnacionalni in naddržavni ravni pomeni, da poteka promet denarja brez kakršnegakoli pravilnika, da je avtonomna gospodarska politika zunaj nadzora nacionalnih dr-

žav. Države blaginje celinske Evrope so vstopile v pojemajočo spiralo. Ekonomski akterji se gibljejo v transnacionalnem prostoru, toda problemi in spremembe se udeležijo v nacionalnem državnem prostoru. Ker znanje in kapital izrivata delo, se povečuje število ljudi, ki se počutijo izključeni s trga dela, skupaj z naraščanjem socialnih razlik. Tako lahko v postindustrijskih državah govorimo o kapitalizmu brez dela (glej naslednje poglavje).

Drugi proces, ki ga lahko obravnavamo kot eno izmed posledic finančnih dejavnikov, je globalizacija bogatašev in lokalizacija revnih, med katerimi ni nobenega stika. Vendar pa je v »predalčku« revnih najti različne stopnje revščine, ki so zelo relativne. Tako bi se lahko na primer »brezdomci« iz Velike Britanije v Indiji (v primerjavi) uvrstili v srednji sloj. V nasprotju s prvim modernizmom nas v okoliščinah globalnega življenja revščina prav vse prizadene.

»Glokizacija je v svojih temeljih pravzaprav nova delitev tako privilegijev kot pomanjkanja pravic, bogastva in revščine, možnosti zmage in pomanjkanja perspektiv, moči in impotence, svobode in njenega omejevanja.«<sup>19</sup>

V zdajšnjem kapitalizmu večina ustvarjenega ekonomskega bogastva izvira iz transnacionalnih korporacij, in ne iz podjetij, ki delujejo na nacionalni ravni. S tem nacionalna država izgublja svojo moč, sočasno pa se zmanjšujejo možnosti odpiranja novih delovnih mest in zagotavljanja blaginje državljanov na nacionalni ravni.

V okviru teh gibanj moramo omeniti fenomene, ki sta del dinamike ekonomije: *deteritorializacija* in *reteritorializacija*. Velika podjetja, na primer Nike, ki proizvajajo izdelke na različnih koncih sveta, v proizvodnji delujejo deteritorializirano. Na drugi strani je reteritorializacija v tem, da so sedeži teh »svetovnih« podjetij v določenem kraju zaradi konkretnih razlogov. Nazoren primer je proizvodnja avtomobilov: različne dele lahko izdelujejo v kateremkoli kraju, vendar pa izdelek pridobiva kredibilnost glede na to, kje je sedež korporacije (na primer Rover ali Mercedes). S pojavom deteritorializacije raste možnost in verjetnost izkoriščanja delovne sile na različnih krajih sveta,<sup>20</sup> medtem ko se velika gospodarska središča Evrope, Amerike in Pacifika reteritorializirajo.

### Glokizacija dela

Če povlečemo rdečo nit iz prejšnjega odstavka, lahko govorimo o teritorializaciji učinkov nove oblike proizvodnje. Delati manj in proizvajati več je nov zakon pro-

duktivnosti globalnega kapitalizma, in sicer tako, da gospodarska rast ne prinaša več odprave brezposelnosti, temveč prav nasprotno: vnaprej predvidi odpravo delovnih mest (»jobless growth«).<sup>21</sup>

Med učinki svetovnega kapitalizma so naslednji trije fenomeni:

#### A) DELOKALIZACIJA PRODUKCIJSKIH PROCESOV

Parcializacija proizvodnje nekega izdelka v različnih krajih, različnih podjetjih ne pomeni decentralizacije kapitala. Nova informatika ponuja možnost delokalizacije produkcijskih procesov in omogoča kopičenje glavnice v središču korporacije v nekem kraju. Enako velja za segmentacijo delovne sile.

#### B) SEGMENTACIJA DELOVNE SILE

»Ta segmentacija nastane z okrepitevijo teritorialnih, etničnih, spolnih in starostnih ovir, ki preprečujejo premestitev delavcev in njihovo vzdrževanje na osnovnem trgu dela.«<sup>22</sup> Medtem ko je trg kapitala vse bolj globaliziran, so trgi delovne sile vse bolj zaprti in segmentirani. »Torej je ustrezno govoriti samo o mundializaciji eko-

nomije na neenakopravnih in etično nepravilnih temeljih, ni pa pravilno govoriti o celotni globalizaciji ekonomije.«<sup>23</sup>

#### C) NEUREJENE DELOVNE RAZMERE

Delokalizacija in segmentacija delavcev ter tudi nove tehnologije onemogočajo regulacijo pravic delavcev, vse bolj pa tudi sindikate in delavske stranke. Sledijo odpuščanje iz službe, izkoriščanje, pomanjkanje stabilnosti, izgubljanje kultur dela<sup>24</sup> in naraščajoča brezposelnost.

Ob upoštevanju teh treh učinkov in njihovih posledic so »državljeni sveta« razpršeni, razdeljeni v tri skupine. V prvo, ki je v procesu upadanja, so vključeni tisti, ki »uživajo« dostop do družbenih dobrin ter imajo pravico zahtevati in uveljavljati svoje pravice. V srednjo skupino sodijo tisti negotovi – uslužbenci v negotovem položaju so rezultat »fleksibilizacije« trga, mali kmetje, samozaposleni, subvencionirani različnih tipov –<sup>25</sup> ki so izpadli iz prejšnje skupine. Stalno pa narašča skupina tistih, ki so ostali zunaj trga – izključeni. Vstop mednje mar-

vas y antropología, kajti menim, da vsebujejo vse vsebine pojava.

8 Isidoro Moreno, Quiebra de los modelos de modernidad, globalización e identidades. V: Revista Chilena de temas Sociológicos leto III, št. 5. Santiago-Chile 1999, 174.

9 V skladu s procesom racionalizacije svet upravlja razum, in ne več neracionalna verovanja. Vera izgubi osrednji položaj v družbi in zahodni svet začne svoj napredek proti profanemu. To je pojav sekularizacije. Toda ko je vera izrinjena, prepusti področje svetega drugim vrednotam in laičnim resnicam. Razum in njegove izpeljanke – znanosti – se sakralizirajo. Država ne izgubi svoje »svetosti«, nastanejo nove laične ideje, ki legitimirajo politično moč. V tem primeru so vero nadomestile ustave držav: demokracija je »družbena pogodba«, ki so jo zavestno sklenili posamezniki, da bi živeli v neki politični skupnosti. Politično področje postane nekakšna »dogma«. V kapitalizmu ta položaj zavzame trg, ki ima svojo notranjo, samouveljavljeno logiko.

10 Ulrich Beck, op. cit., 42.

11 Ibidem, 146.

12 Isidoro Moreno, Los nacionalismos: globalización y el crisis del estado – nación. V: Cuadernos de Derecho Judicial. Sevilla 1998, 18.

13 Malcom Waters, Globalization, Key Ideas. London 1998, 42.

14 Ulrich Beck, op. cit., 79.

15 Ibidem, 75.

16 Ibidem, 85. Pri teh izrazih moramo opozoriti, da različni avtorji uporabljajo še dodatne sklope krajin, na primer Waters omenja sakralne krajine (SACRISCAPE), krajine prostega časa (LEISURESCAPE) in tako naprej.

17 Izraze sem prevzela iz članka profesorja Isidora Morena *Globalización, identidades colectivas y antropología*, kajti menim, da vsebujejo vse vsebine pojava.

18 Isidoro Moreno, Globalización, identidades colectivas y antropología. V: VIII. Congreso de antropología – Las identidades y las tensiones culturales de la modernidad. Santiago de Compostela, 111 – citat Manuela Delgada.

19 Ulrich Beck, op. cit., 88.

20 Malcom Waters, op. cit., 71 – proizvodnja v manj razvitih državah zaradi nižjih plač in davkov, bolj liberalne zaščite delavcev in sistemov za varovanje okolja.

21 Ulrich Beck, op. cit., 96.

22 Isidoro Moreno, Globalización ..., 115.

23 Isidoro Moreno, Quiebra ..., 189.

24 Isidoro Moreno razpravlja o treh vrstah identitete, ki se medsebojno prepletajo: etnični, spolni (sex-gender) in družbeno-strokovni. Najmlajša je družbeno-strokovna, ki je posledica družbenih odnosov produkcije pri procesu dela. Družbeno-strokovne identitete se razlikujejo v nekaterih elementih, zato lahko govorimo o različnih kulturah dela. Kultura dela predpostavlja, da se posameznik doje ma na konkretnem položaju pri natanko določenem delu, ima vrsto znanj nekega tehničnega sistema in zato tudi svojevrsten pogled na stvari in svet. S pridobljenimi veščinami ima oblikovane družbene vrednote, ideje ..., ki so drugačne kot pri pripadnikih drugih delovnih procesov. Današnja nadgradnja kulture dela je japonski organizacijski postopek, ki ga opisuje Waters. Japonsko odkritje organizacije dela je razvoj vsega kulturnega okolja, ki daje delavcem občutek pripadnosti primarni socialni skupini in s tem rekonstruira podjetje kot navidezno družinsko skupnost.

sikje pomeni resnično »integracijo« v skupino formalno ali dejansko marginaliziranih v neki družbi. Sem sodijo na primer mladi brez dela ali upokojenci.

Kapitalizem, tak, kakršen je zdaj, uničuje delo. Brezposelnost ni več zgolj marginalna usoda: premik iz ene ekonomske skupine v drugo je vprašanje časa in povpraševanja na trgu.

Ideologija globalne ekonomije vsebuje dve predpostavki. Prva je samoregulacija trga in s tem izguba vplivnosti nacionalne države. V obdobju drugega modernizma deluje trg, ki se je preobrazil v nekaj sakralnega, z notranjo logiko, samolegitimno in samouravnilno v povezavi z mehanizmi ter izključno gospodarskimi ustanovami (Svetovna banka, Mednarodni denarni sklad in drugi), »kar vodi k zatrevanju, da je nepriemerna in moteča, celo svetoskruska kakršna koli politična intervencija na področju ekonomije«. <sup>26</sup> Država ostane zunaj gospodarskega področja, večajo pa se družbene razlike in ozemeljska neuravnoteženost.

»Država je vedno bolj nemočna pri nadzorovanju monetarne politike in določitvi svojega proračuna, organizaciji proizvodnje in trgovine, izterjavi davkov v družbi in izpolnjevanju svojih socialnih obveznosti. Skratka, izgubila je večji del svoje ekonomske moči.« <sup>27</sup>

Demokratska država je nastala kot »demokracija dela«. Ko torej globalni kapitalizem uniči glavni živec družbe dela, se pretrga tudi zgodovinska vez med kapitalizmom, asistenčno državo in demokracijo. <sup>28</sup>

»Ekonomska globalizacija ni noben mehanizem niti avtomatizem, temveč je vedno bolj političen projekt, katerega transnacionalni zastopniki, institucije in skladnost diskurza /.../ pospešujejo in podpirajo neoliberalno ekonomsko politiko.« <sup>29</sup>

## Globalizacija kulture: kulturna glokalizacija

Po petih stoletjih mundializacije in naraščajoče medsebojne odvisnosti planeta sta v zadnjih desetletjih, z intenzivno informatizacijo, postala – in še postajata – prostor vse manjši in čas vse manj pomemben (*»time-space compression«*) <sup>30</sup>. Ljudje iz različnih krajev, kultur in socialnih slojev lahko sodelujejo pri kakšnem dogodku, ki ga predvajajo po komunikacijskih in množičnih medijih. <sup>31</sup> Ti – nove tehnologije, internet in drugi – so v rokah globaliziranega finančnega kapitala. Zdi se, da prinašajo enotno kulturo ene družbe z eno modo, okusom, hrano, pijačo, jezikom in enotne vrednote ideologije globalnosti.

V preteklosti je bila kultura ozko povezana s konkretnim ozemljem, bila je rezultat izključno lokalnih procesov. Kultura »nove dobe« pa se izraža kot nekakšen človeški »softver«, kot proces večinoma translokalnega učenja, zato pomeni brezpogojno kulturo v množini. V povezavi z njim se govori o »globalizaciji biografije«: »/.../ nasprotja in protislovja sveta imajo svoje mesto ne samo tukaj zunaj, temveč tudi v središču samega življenja, v multikulturnih zakonih in družinah, na delu, v krogu prijateljev, v šoli, v kinu, pri nakupu v trgovini na vogalu, pri poslušanju glasbe, pri večerji, pri ljubljenju itd. Ne da bi se kdorkoli zavedal ali to iskal, je vedno bolj resnično načelo, da vsi živimo glokalno.« <sup>32</sup>

Za globalizacijo biografije so potrebni zunanja in notranja gibljivost. Možnost prekoračitve meja ločenih svetov – med celinami, mejami, kulturami ... – je zunanja plurilokalnost. Na drugi strani pa obstaja neka nova vsakdanjost prihajanja in odhajanja, biti tukaj in tam, ki se mora opirati na mentalno in fizično gibljivost, da bi obvladali lastno življenje med različnimi svetovi. »Ti različni svetovi se mogoče nahajajo na enem samem kraju (s pomočjo informacije in potrošnje ali z družbenimi, kulturnimi in verskimi predmeti) in so odvisni od virov aktualnih informacij, množičnosti medkulturnih odnosov, izseljevanja, zakonov za tujce itd. Z drugimi besedami: pojem življenja v zaprtem prostoru in v prostoru, ki ga je mogoče zapreti, se povsod spremeni v očitno fiktivnega.« <sup>33</sup>

Notranja gibljivost je omejena z vsakdanjo težavnostjo usklajevanja in družbeno premočjo (denar), pa tudi s starostjo, boleznijo ali na primer bolehnostjo. Vendar pa obstoj transnacionalnega prostora odpravlja navezanost družbe na neki kraj in omogoča osebam, da živijo in delujejo hkrati tukaj in tam. Govorimo lahko o globalni civilni družbi v dobi homogenosti, kjer se zdi ideja ločenih svetov groteskna.

Nekateri avtorji govorijo o *»mcdonaldizaciji«* sveta, ki vodi h kulturno bolj istoličnemu svetu. Po svoje je to bil cilj modernizma s koreninami v krščanski veri in kolonializmu. Mit babilonskega stolpa je v mediteransko-evropsko-severnoameriških mislih zapisan kot božja kazen za človeške grehe in je za sabo pustil jasno nasprotje med negativnim – različnostjo, in pozitivnim – homogenostjo. V skladu s to ideologijo se je izoblikoval temelj evrocentričnega etnocentrizma kolonizacijskih držav, ki so sprva opravičevale svoje imperialne in kolonialistične ambicije s pokristjanjevanjem, pozneje pa s pretvezo civiliziranja vseh narodov sveta. <sup>34</sup> Še več: države mešanih postkolonialnih kultur temeljijo na konfliktni

enotnosti gospodujočih Držav in podrejenih narodov, na enotnosti, ki izhaja iz skupnih političnih in kulturnih izkušenj, skupaj z izkušnjo podreditve.

V povezavi z *»mcdonaldizacijo«* sveta Malcom Waters govori o »globalni potrošniški kulturi«. <sup>35</sup> Kulturna globalizacija s pojavom potrošništva se je začela v 19. stoletju s prodiranjem kapitalizma in elitne kulture njegovega vladajočega razreda. To tendenco predstavljajo izrazi, kot so »okus«, »moda« in »življenjski slog«, ki s precejšnjo pomočjo komunikacijskih medijev postanejo ključni elementi za družbeno razlikovanje, spodiranje sloja in politično zvezo. Predmeti porabe tako nimajo samo materialne, temveč privzamejo tudi simbolno vrednost. V skladu z eno izmed možnih razlag je potrošniška kultura nadaljevanje procesa zahodne racionalizacije. <sup>36</sup> Tako naj bi *»mcdonaldizacija«* pomenila preureditev potrošnje in proizvodnje, racionalizacijo prej neformalnih in družinskih šeg, ki naj bi gnale svet v smeri vse večjega prilagajanja. Oglaševanje je tisto, ki da ljudem občutek možnosti izbire. <sup>37</sup>

Kljub vsem procesom oblikovanja ene »svetovne kulture« zdaj poteka proces naraščajoče reafirmacije kulturnih identitet na različnih področjih. Identitetna reafirmacija etnonacij je nastala kot orodje, toda ne samo upora, temveč tudi potrditve in obrambe lastne specifičnosti z uporabo lokalnih elementov. <sup>38</sup> Je globalizaciji vzporeden proces, ki kot sredstvo uporablja določeno vrsto elementov tehnike, prava in vrednot, ki so del globaliziranega.

»Uporaba – s strani mnogih etnij in ljudstev narodov – mednarodnega prava, iskanje pomoči pri nevladnih organizacijah in naddržavnih instancah, ki so v skladu z etično-globalnimi načeli (s svetovnim dometom), /.../ so samo nekateri izmed mnogih možnih primerov vse večjega prekrivanja 'globalnega' z logiko reafirmacije identitet.« <sup>39</sup>

Aktualen primer so lahko Judje v Izraelu, ljudstvo, ki je bilo skozi zgodovino podrejeno v različnih državah in se zdaj z glavnim identifikacijskim elementom vere bori za svojo državo. Po komunikacijskih sredstvih in zaradi njih lahko ves svet »opazuje in sodeluje« pri tem boju: pri obvestilih na CNN, po internetu se razpošiljajo sporočila, da bi zbrali veliko elektronskih naslovov (namesto podpisov), kar sestavlja peticijo v pomoč Judom. Decembra 2000 so pod vodstvom nevladne organizacije pripravili prireditve v Seville, da bi izkazali svojo podporo Judom. Z drugimi besedami: ljudstvo, ki je bilo globalno podjarmljeno (na različnih krajih sveta), ki so ga vpregle v jarem globalne

sile (Združeni narodi z ustanovitvijo države Izrael), se zdaj predstavi z lokalnim konfliktom, ki je sicer lokalni fenomen, ima pa globalno odzivnost in posledice.

Kulturna globalizacija ne pomeni, da svet postaja zgolj kulturno bolj istovrsten, temveč gre za proces »globalizacije« z različnimi vsebinami in posledicami.

»Globalizirana kultura dopušča nepretrgan pretok idej, informacij, obvez, vrednot in okusov, posredovanih preko mobilnih posameznikov, simbolnih znakov ter elektronskih simulacij.«<sup>40</sup>

Velike selitve ljudi so povzročile, da je – že od nekdaj obstoječa – plurikulturnost postala bolj očitna. Prav s tem pride na dan zavedanje o lastni etnični pripadnosti. Kajti vsaka etnična skupina se bolj zaveda svoje različenosti v stiku z drugimi skupinami. Tako se oblikujejo lokalni individualni elementi. Način opazovanja lokalnega kot posebnega primera globalnega se je spremenil – zdaj moramo globalne razmere opazovati v lokalnem primeru. To je hkratna lokalnost in globalnost – »glokalnost«.

Kulturna glokalizacija prinaša dva procesa, ki spreminjata način družbene organizacije. Na eni strani elementi globalne »nevarnosti« povzročijo, da počijo stebri tradicionalnega sistema varnosti. Toda na drugi strani elektronska sredstva postavijo pod pritisk početje svetovnih korporacij in nacionalnih vlad. Kljub temu moramo dodati, da oba pojava – multilokalnost in transnacionalnost biografije ter globalizacija lastnega življenja – prinašata nadaljnje motive za spodkopavanje suverenosti nacionalne države in zastaranje nacionalno-državne sociologije. Na koncu se pretrga medsebojna odvisnost med krajem in skupnostjo (ali družbo).<sup>41</sup>

## Politična globalizacija

### Dvojno pojemanje suverenosti držav

V procesu globalizacije je očitna naraščajoča prisotnost naddržavnih ustanov in organizacij, ki zadevajo področje avtoritete. Ta je bila prej izključno v rokah držav in sestavljala del koncepta »nacionalne suverenosti«. Hkrati se, protislovno, razvija tudi drugi pomemben fenomen – »razcvet narodov – ljudstev brez držav, ki svoji historični in kulturni identiteti danes dodajajo še (po)trditev politične identitete, zahtevajoč nazaj lastne institucije, da bi se razvili kot nacije in imeli neposreden in vodilni glas pri pogajanjih o pomembni izgradnji svetovnega 'reda'«.<sup>42</sup>

Ti etnonacionalizmi se uvajajo kot posledica identitetne reafirmacije ljudstev v domnevno uninacionalnih državah in zaradi

procesov etnogeneze. Skozi zgodovino držav so opravljali genocid in etnocid z mehanizmi izobraževanja, obrambe in zakonodaje. To so orodja nacionalizma Države, ki se, čeprav izvaja represijo in včasih tudi teror, redko pojavi na prvih straneh časopisja ali v elektronskih medijih.

»Vse vrste družbenih praks – proizvodnja, kultura, jezik, delovni trg, kapital, izobrazba – so nadzorovane, izoblikovane, omejevale, racionalizirane in, vsaj, etiketirane z nacionalnega zornega kota (nacionalna ekonomija, jezik, literatura, javno mnenje, zgodovina itd.).«<sup>43</sup>

Tako se nacionalna gibanja po stoletjih kolonialne socialne podreditve in abstinence političnih pravic pojavijo kot bistvena sestavina sedanje faze mundializacije.

Ob upoštevanju omenjenih pojavov je model nacionalne države v položaju dvojnega upadanja suverenosti. Na eni strani imamo – zaradi novih gospodarskih in političnih dejavnikov – naraščajoč in mogočen vpliv naddržavnih elementov, ki omejujejo suverenost države od »zgoraj«.<sup>44</sup> Na drugi strani so različni narodi (kulturni in politični) v procesu zavedanja identitete in v boju za gradnjo lastnih držav. Državno zikanje plurinacionalnosti v svojem prostoru je kot »ničeva namera želeli ustaviti veter«.<sup>45</sup> Ta gibanja slabijo in destabilizirajo avtoriteto Države od »spodaj«.

Po opisanih razmerah lahko ugotovimo: »Suverenost moramo pravzaprav danes razumeti in analizirati kot razdeljeno moč, ki jo opazamo kot nekaj razbitega zaradi cele vrste dejavnikov – nacionalnih, regionalnih in internacionalnih – in je omejena in nemočna natančno zaradi tega notranjega mnoštva.«<sup>46</sup>

Toda skupaj z navedenima procesoma moramo upoštevati tudi velike migracije (predvsem naraščajočo emigracijo iz južnih in vzhodnih držav) in družbena gibanja (sekularna, verska in tako naprej), ki zavzemajo zelo pomemben položaj v dinamiki lokalizacije.

Sodeč po vsem tem, je model nacionalne države v globoki krizi, enako kot tudi demokratski režim in strankarski sistem.

### Postinternacionalna politika

»Sedaj se je začelo obdobje post-internacionalne politike, v kateri morajo akterji nacionalnih držav deliti svetovni oder in moč z internacionalnimi organizacijami, tako kot transnacionalna podjetja in tudi transnacionalna socialna ter politična gibanja.«<sup>47</sup>

Dinamiko lokalizacije spremljajo globalna vprašanja naravnega okolja, naraščajoče nasilje fundamentalistov, rasizem, ksenofobija, številni primeri korupcije ... Tem pojavom se mehanizmi države ne prilagajajo, zato nekatere temeljne prvine pojma nacionalne države nimajo več istega pomena. Tako se je na primer ideja državljanstva spremenila iz temeljne kategorije za uveljavljanje pravic v glavno orodje za družbeno izključitev tistih, ki jih opredeljujejo kot »druge«. Človekove pravice zagotavljajo ugodnosti samo državljanom, preostali so nedržavljeni: izključeni, deležni le toleranče ali pomoči, nikoli pa ne uživajo vseh »državljskih« pravic v državi, v kateri »gostujejo«.

Utopična vizija prihodnosti je večkulturna družba, ki temelji na samouveljavitvi in last-

25 Isidoro Moreno, Globalización ..., 112.

26 Isidoro Moreno, Quiebra ..., 189.

27 Isidoro Moreno, Los nacionalismos ..., 21.

28 Malcom Waters, op. cit., 91. Tudi razredni boj se je premaknil na mednarodno raven. Obstoj razreda je odvisen od pojemanja držav, trženja in globalizacije mednarodnega gospodarstva, ki lahko prikraja razrede za prizorišče boja.

29 Ulrich Beck, op. cit., 170.

30 Malcom Waters, op. cit., 46 – zgostitev časa in prostora, izraz, povzet po A. Giddensu.

31 Rajko Muršič, On Globalisation, Westernisation, Popular Music and Similar Issues in the Times of the Transition of post-socialist Countries. V: Etnološka stičišča št. 9. – Cultural Processes. Ljubljana 1999, 149: Med poslušanjem neke pesmi sodelujejo poslušalci pri »deteritorializiranem« dogodku. Posamezniki, ki poslušajo pesem na radiu, so usklajeni, in ne samo enakih čustev, ki jih sproži neka pesem, temveč vsi sprejemajo tudi nepogovorno sporočilo, skrito v pesmi. /.../ Ljudje

imajo mnogo skupnih enakih izkušenj, ne da bi to opazili.

32 Ulrich Beck, op. cit., 110.

33 Ibidem, 113.

34 Isidoro Moreno, Globalización ..., 129.

35 Malcom Waters, op. cit., 140 – »global consumer culture«.

36 Ibidem, 144 – teorija G. Ritzerja.

37 Ibidem, 145 – Avtor navaja teorijo, da je prav zaradi potrošniške kulture edini možni politični sistem liberalna demokracija, saj omogoča možnost izbire.

38 Isidoro Moreno, Quiebra ..., 193.

39 Isidoro Moreno, Los nacionalismos ..., 25.

40 Malcom Waters, op. cit., 125.

41 Ulrich Beck, op. cit., 111.

42 Isidoro Moreno, Globalización ..., 117.

43 Ulrich Beck, op. cit., 47.

44 Malcom Waters, op. cit., 111 – zgodovina nastanka mednarodnih organizacij.

45 Isidoro Moreno, Globalización ..., 123.

46 Ulrich Beck, op. cit., 65.

47 Ibidem, 61.

ni vprašljivosti<sup>48</sup> – enakosti pravic, priznanju etnonacionalnih identitet in pravici do svobodne samoodločbe, pa tudi na transnacionalnem sodelovanju. Po nekaterih avtorjih globalizacija pomeni denacionalizacijo, vendar tudi možno preobrazbo nacionalne Države v transnacionalno Državo nedržavne družbe, »družbeni konglomerat, za katerega teritorialno državni red ter tudi pravila javno zakonite politike izgubita svoj obvezujoči značaj«.<sup>49</sup>

Cilj nove družbe je vnovična zasnova projekta modernizma, ki naj sloni na organizaciji medsebojno odvisnih, a enakopravnih medetničnih odnosih, ki temeljijo na priznanju in spoštovanju različnih kultur, pri tem pa naj se uporabijo prostovoljno sprejeta globalna orodja.

### Evropska unija

Evropska unija je dober primer naddržavne mehanizma, ki se je pojavil kot odgovor nameram ZDA in Japonske, da bi se polastili svetovnega trga. Vendar pa razvoj institucionalne strukture, ki je sledil, pomeni nekaj več kot samo notranji trg. Izginotje mej med večino držav članic in uvedba evra sta odprla skupen prostor, vendar tudi povzročila politično-administrativni premik k vsak dan bolj skupni zakonodaji, vojaški in zunanji politiki. Pomen odločitev se premešča z državnega prostora na nadnacionalno-regionalno raven, kjer je pri sprejemanju odločitev evropski prostor bolj pomemben kot državni.

Po mnenju Ulricha Becka je Evropa alternativa globalizaciji: »/.../ demokratična in močna Evropska unija bi lahko slavila svojo pomembnost, ko bi bila največja trgovska sila sveta /.../«.<sup>50</sup> Toda oblikovanje Evropske unije (v nadaljevanju EU) poteka s kolonialističnega in evrocentrističnega položaja. Države na seznamu kandidatov za vstop v EU in članice se morajo prilagoditi organizaciji, ne da bi jim ta ponudila kakršnokoli priznanje raznovrstnosti politične, družbene in gospodarske organizacije celotnega državnega ozemlja.

Na drugi strani koncept Evrope pomeni nekakšen imaginaren prostor, kjer so vedno obstajale in še obstajajo nevidne meje. Tako na primer lahko govorimo o evrocentrični uporabi zgodovine: k zibelkam civilizacije vedno uvrščajo tudi Egipt, čeprav nikoli ne bo del EU. Enako si drznem trditi za nekatere balkanske države.

Države, ki si želijo vstopiti, se »bojujejo«, da bi si pridobile najboljši možen položaj v »mreži, kjer vozli ne bodo enakovredni, temveč hierarhični«.<sup>51</sup>

»V tem modelu mreže, v svojih glavnih vozlih izoblikovane iz držav v razkroju, nacionalnosti v vzponu in velikih ekonomskih nad-državnih globaliziranih korporacij, se bo z največjo predvidljivostjo utrdila struktura Evropske unije /.../«.<sup>52</sup>

Vendar pa se v povezavi s tem transnacionalnim gibanjem vse bolj izražata zaskrbljenost in predstava o EU kot »o nečem iz Zahodne Evrope, anti-ekološkem, birokratičnem, delno pokvarjenem, ne preveč demokratičnem«.<sup>53</sup>

»Namesto nove enotnosti po berlinskemu zidu in hladni vojni se Evropa sooča z novim obdobjem popolnega nesoglasja.«<sup>54</sup>

Skupine, ki nasprotujejo EU, predlagajo podobne ideje in koncepte, kot so izoblikovani v prejšnjem poglavju. Ko predlagajo spremembo EU, predstavijo tri točke:

1. Širitev bi morala biti recipročen proces, ki naj bi upošteval izkušnje in dediščino držav kandidatov ter postopek, kjer se obe stranki prilagajata, da bi našli sintezo, in ne nasprotno, kot se dogaja zdaj, ko gre preprosto za aneksijo, ko morajo prisileki preurediti vse, EU pa ne spremeni niti enega samega stavka *acquis communautaires*.
2. Če naj bi na EU resnično gledali kot na korak proti integriranemu svetu, ne bi smela biti določena nobena »končna meja«.
3. Če se želi EU zares znebiti svojih predsodkov do Zahodne Evrope, mora narediti kakšen simboličen korak v povezavi s prvim širitvenim valom. Zakaj ne bi premaknili sedeža Evropskega parlamenta proti vzhodu, v Prago?<sup>55</sup>

48 Ibidem, 117 – glej teorije F. Nietzscheja.

49 Ibidem, 146.

50 Ibidem, 216.

51 Isidoro Moreno, Plurinacionalidad del Estado, Construcción Europea y Mundialización. V: Revista de Estudios Regionales. Sevilla 1999, 164.

52 Ibidem, 164–165.

53 Pan-European Cooperation Instead Of German-French Eu-Doctorate!; European Futures Congress, Ljubljana 2000.

54 Ibidem.

55 Ibidem.